

In de Hebreeuwse bijbel, bij 'Mozes en de Profeten', neemt de vreemdeling een belangrijke plaats in. Hij verdient aanzien en respect, ja liefde. De veel herhaalde opdracht tot bescherming van de vreemdeling wordt in de Tora direct verbonden met het lot van de Israëlieten zelf: '...zelf zijn jullie vreemdelingen geweest in het land Egypte' (Leviticus 19,34). Niet alleen het feit dat Israël zelf in een mythisch verleden *aan den lijve* heeft ervaren wat vreemdeling zijn betekent, wordt als argument opgevoerd, maar ook de daarmee vooronderstelde *psychische* verwantschap: 'je kent toch de ziel van de vreemdeling' (Exodus 23:9). Die verdient meer dan alleen gastvrijheid: 'Als een geboren Israëliet zal de vreemdeling voor jou gelden, je zult hem liefhebben als jezelf.' De vreemdeling wordt in een adem genoemd met de naaste en met de arme: 'Je zult je wijngaard niet afzoeken en het afgevallene niet oprapen; dat moet je voor de armen en de vreemdelingen laten liggen.' (Zie onder andere Leviticus 19:10.18.34; Deuteronomium 24:19-22.)

De liefde voor de vreemdeling wordt heel concreet omschreven in termen van brood en recht. De God die de Israëlieten als bevrijder gegeven is, stelt zich pontificaal, met heel zijn macht en majesteit, achter de vreemdeling: 'Want יהוה, jullie God, is de god der goden en de heer der heren, de grote, sterke en eerbiedwekkende God die geen partijdigheid kent, noch een geschenk aanneemt, die wees en weduwe recht doet en de vreemdeling liefde bewijst door hem brood en kleding te geven' (Deuteronomium 10:17-18).

'Zelf zijn jullie vreemdelingen geweest in het land Egypte', luidt de belangrijkste motivatie voor de omgang met de vreemdeling. In de Babylonische ballingschap hebben de Israëlieten voor de tweede keer, na 'Egypte' geleerd wat het is om vreemdeling te zijn in een vreemd land. Na de terugkeer moet het eigen land opnieuw verdeeld worden. Daarover zegt de profeet Ezechiël het volgende: 'Dit land moet je verdelen onder de stammen van Israël; je moet het als een erfdeel verloten onder jullie *en onder de vreemdelingen die in jullie midden vertoeven en die onder jullie kinderen hebben verwekt; die moet je beschouwen als geboren Israëlieten*' (Ezechiël 47:22).

Dus ook de vreemdelingen – de niet-Joden en hun kinderen die in het land wonen, moeten worden beschouwd als geboren Israëlieten en hebben volledig recht op het burgerschap.

Maar als ze eenmaal zijn teruggekeerd wordt aan dit profetische voorschrift getwijfeld. Uit angst dat de Joodse identiteit en religie vermengd raken met die van de vele niet-Joodse bewoners, drongen religieuze leiders erop aan geen interreligieuze huwelijken toe te laten. Zo lezen we bij Ezra en Nechemja: 'Wij verplichten onze dochters niet te geven aan de volken des lands en hun dochters niet tot vrouw te nemen voor onze zonen' (Nehemia 10:30). Of en in hoeverre dat voorschrift ook werkelijk is opgevolgd, weten we niet. Het staat in elk geval lijnrecht tegenover dat van Ezechiël: 'de vreemdelingen onder jullie *en die onder jullie kinderen hebben verwekt*, moet je beschouwen als geboren Israëlieten.'

Uiteindelijk, zegt de bijbel, is ieder mens een vreemdeling op aarde. Het land Kanaän is beloofd aan Abraham, maar God zelf blijft de eigenaar: 'Van יהוה is de aarde in al haar rijkdom' (Psalm 24,1). Israël is zelf een *geer*, een vreemdeling, een bijwoner: 'Het land zal niet voor altijd verkocht worden, want het land is van mij en gij zijt vreemdelingen en bijwoners bij mij'. Die lijn wordt in de evangeliën en andere apostolische geschriften voortgezet. Petrus vermaant zijn gemeente als 'vreemdelingen en bijwoners' (1 Petrus 2:11). En alle geloofsgetuigen, opgesomd in de brief aan de Hebreeën, waren vreemdelingen en bijwoners op aarde, op zoek naar een 'beter hemels vaderland' (Hebreeën 11:13-40). Daar zal geen vreemdeling meer zijn.

Als de Romeinen in het jaar 70 Jeruzalem met tempel en al hebben vernietigd en in de decennia daarna de laatste resten van het verzet hebben gebroken, wordt de Joodse identiteit in de loop der eeuwen steeds minder gekleurd door het eigen land met zijn eigen religieuze en rechtsvormen, en geleidelijk steeds meer getekend door de diaspora, de verspreiding van de Joden over heel de bewoonde wereld. Overal werden zij weer vreemdelingen en bijwoners als in Egypte en Babylon. Nu eens gedoogd, dan weer onderdrukt en met grote regelmaat uitgemoord. Pas in het spoor van de Verlichting komt langzaam hun emancipatie op gang, wat in het Westen vaak resulteert in vaak verregaande assimilatie. Maar dat maakt geen eind aan het telkens oplevende antisemitisme. En dat bereikt zijn dieptepunt met de Shoah.

Dan wordt, in 1948, zo'n negentien eeuwen na de verwoesting van het jaar 70, 'Israël' opnieuw de benaming voor een politiek zelfstandige Joodse natie. Het lijkt er sterk op dat het oude voorschrift van Ezra en Nehemia: 'Geef je dochters niet aan de volken van het land', daar als vanzelfsprekend wordt gevolgd. Hoe zou het geweest zijn als de nieuwe immigranten in grote getale met dochters en zonen van Palestijnen waren getrouwd! Maar de Palestijnen en de Arabische inwoners van het land, werden steeds meer tweederangs burgers en kregen niet de gelijkwaardigheid die in de Hebreeuwse bijbel zo nadrukkelijk van godswege wordt geëist, als voorwaarde om zelf in het land te mogen wonen. Dat leidde onvermijdelijk tot verzet en geweld tegen de van buitenaf, zonder enige vorm van overleg met de oorspronkelijke Arabische bewoners opgelegde overname van het land door de Joden, ook al lang vóór de Tweede Wereldoorlog en de Shoah.

In 1927, bijna honderd jaar geleden, schreef Joseph Roth, onder andere bekend van zijn roman *de Radetzky mars*, het boekje *Juden auf Wanderschaft*, 'Joden op trektocht', over de door pogroms achtervolgde Oost-Europese Joden en over hun groeiende behoefte aan een eigen land en staat - het zionisme. Roth meent dat de joden een zeker recht op Palestina hebben, niet omdat ze daar vandaan komen, maar omdat geen enkel ander land hen in die jaren ruimhartig wilde opnemen; een argument dat na de Shoah alleen maar aan kracht heeft gewonnen. Maar, zo schrijft hij ook, 'dat de Arabier voor zijn vrijheid vreest is even begrijpelijk... de emigratie van de jonge joden naar Palestina zal hen altijd doen denken aan een soort Joodse kruistocht, omdat ze helaas ook schieten.'

Het schieten en het moorden over en weer duurt nu al meer dan honderd jaar, en heeft, onder andere, via de *Nakba*, de rampzalige verdrijving van de Palestijnen in 1948, en de nachtmerrie van van 7 oktober 2023 inmiddels geleid tot de rampzalige situatie in Gaza en op de Westelijke Jordaanoever, waar de nationalistisch-zionistische kolonisten steeds meer Palestijns terrein koloniseren. Nog eens Joseph Roth, in 1927:

'Wat een gelukzaligheid om weer een "natie" te zijn, nadat men drieduizend jaar geleden al eens een "natie" is geweest, "heilige oorlogen" heeft gevoerd en "grote tijden" beleefd. Zij (de Israëlieten, kk) voerden bezettingen uit en hadden grenzen, veroverden steden, kroonden koningen, betaalden belasting, hadden vijanden, bedreven wereldpolitiek (...) Willen ze dat nu allemaal nog een keer?' Het is ongetwijfeld beter om zelf een natie te zijn dan door een andere mishandeld te worden. Maar het is een pijnlijke noodzaak. (..) Want het is absoluut niet de bedoeling van de wereld uit "naties" en vaderlanden te bestaan.'
Einde citaat.

Israël is na drieduizend jaar – dat wil zeggen, sinds het koninkrijk dat begon onder de legendarische Saul, David en Salomo – weer een natie geworden als alle volkeren en doet niet onder voor de gewoonten van andere naties. En de Arabieren zijn de nieuwe vreemdelingen in hun midden geworden. Zij hebben geen gelijke rechten, geen aanzien. Ze worden niet als gelijkwaardig gezien, althans niet door degenen die de macht hebben en degenen die die macht legitimeren.

Misschien denken we dat het in Israël eerder gaat om een balk, tegenover een splinter in ons eigen oog ... Maar laten wij intussen niet vergeten ook te kijken naar onze eigen 'natie'. Ook in Nederland en in de 'Verenigde Naties' van Europa, perken nieuwe asielwetten de rechten van vreemdelingen steeds verder in. Iedereen aan wie de smeekbede, het gebod van de bijbelse God om de vreemdeling lief te hebben, ter harte gaat, zou toch zijn of haar eigen verantwoordelijkheid moeten nemen en niet rusten voor we genoeg plekken voor onze vreemdelingen hebben gevonden om in vrede te kunnen wonen.

Dat begint ermee dat ze gezien worden, dat hun bestaan wordt waargenomen. Om met het gedicht van Hilde Domin te spreken dat wij eerder hoorden:

*Jij, (vreemdeling) bestaat
omdat ogen jou willen,
je aanzien en zeggen
dat jij bestaat.*

Zo moge het zijn in ons midden.